

ISLOMDA TARBIYA MASALALARI

Karimova Robiya Erkin qizi

*Axborot texnologiyalari va menejment universiteti
Arab filologiyasi talabasi*

Annotatsiya: *Inson hayotda o'z o'rnini topishi, ikki dunyo saodatiga erishishi, yurtining taraqqiyotiga hissa qo'shishi va shu vatanga munosib bir farzand bo'lishini ta'lim-tarbiyasiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Buni biz qushning ikki qanoti bo'lmasa osmonga ko'tarilib, ko'klarga parvoz qila olmaganiga qiyoslasak bo'ladi. Shuning uchun ham dinimizda ta'lim-tarbiyaning bir-biri bilan uzviy bog'liqligiga va farzandni kamol toptirishda bu ikki narsani uyg'unlikda olib borishga alohida e'tibor qaratilgan.*

Kalit so'zlar: *islom, tarbiya, aqliy, ruhiy, inson, iymon, muqaddas din, ma'rifat-parvar.*

KIRISH

Odob masalasi Islomda o'ta muhim o'rin tutadi. Chunki Alloh taolaga qurbat hosil qilishda odobning o'rni juda muhim. Beodoblik barcha narsani, jumladan, amalni ham, qalbni ham, tilni ham, boshqa barcha urinishlarni ham buzadi. Odobsiz odam biror narsaga erishishi, jamiyatda yaxshi o'rin topishi mumkin emas. Odobsiz kishi hatto boshqalar bilan aloqasi, munosabatlarini ham yaxshilay olmaydi.

Prezidentimiz o'z nutqlarida: Islom dinining sofliqi, bag'rikeng din ekanligini aytib, bu din tinchlik dini ekani, odamlarni o'zaro tinch va totuv bo'lib yashashlikka chorlovchi din ekanini bildirib, bu dinimizni azaliy qadriyatlarni asrab-avaylashga da'vat qildilar. Yana bir muhim so'zlaridan biri shu bo'ldiki, ulug' allomalarimizdan biri, vatandoshimiz Imom Buxoriy islom dinida Qur'oni Karimdan keyingi muqaddas kitob hisoblangan "Sahihi Buxoriy"ning muallifi sifatida dunyoga tan olingan ulug' zot ekanligi, u zotning boy merosini asrab-avaylash va o'rganish, islom to'g'ri-sidagi ta'limotini keng yoyish maqsadida Samarqand shahrida Imom Buxoriy nomidagi Xalqaro markazini tashkil etish to'g'risidagi qaror qabul qilinganligini ta'kidladilar.

Shuning uchun ham tasavvuf ahlining qoidalaridan birida: "Odob bo'lma-gunicha, Haq va xalq bilan sayri suluk bo'lmas", deyilgan. Shuning uchun ham mashoyihlar: „Kim nimaga erishsa, faqat odob bilan erishadi. Kim nima bilan qulasa, faqat beodoblik bilan qulaydi“, deganlar. Yaxshi odob aslida nafsning kamo-lotga etgani, uning intizomliligi, jilovlangani va yaxshilikda ekanining alomatidir. Aksincha, beodoblik nafsning hali poklanmagani, jilovlanmagani va intizomda emasligi alomatidir.

Jahon dinlaridan, umumbashariy talimotlardan bolib hisoblangan Islom dini insonga mohiyat, faoliyatiga maqsad va yo'nalish beruvchi, jamiyat a'zolari o'rtasidagi munosabatlarni muvofiqlashtirib, birlashtirib, ijtimoiy-ma'naviy taraqqiyotni tezlashtirish uchun xizmat qiladigan ma'naviyat, ma'rifat odob-axloq tarbiyasining barcha me'ammolarini o'z ichiga qamrab oladi. Umuman olganda, islom dini yosh

avlodning ma'naviy-ma'rifiy kamolotiga oid boigan fikrlar, qarashlar, taiimotlarning mukammal manbai, yaxiit ilmiy-dunyoviy, diniy tizimidir. Islom dini necha-necha asrlar mobaynida odamlarni, bani bashariyatini ulugc maqsadlar yoiida birlashtirishga, hamjihat boiishga, tinchlik-totuvlikni mustahkam-lashga, axloqiy va ma'rifiy kamolotga, halollik va poklikka, iymon va e'tiqodga mehnatsevarlik va vatanparvarlikka, ezgulik va saxovatga, bag'ri-kenglik va mehr-oqibatlilik, ezgulik maqsadlari yo'lida qonun- qoidaga berishga, o'zaro nizolar, qonli to'qnashuvlarga, milliy, irqiy, diniy kamsitilishlarga yo'l qo'ymaslikka, umumiy uyimiz-kurrai zaminda do'st-birodarlar, ahil hamkor boiib yashashga, umuminsoniy madaniyat, ma'naviyat va ma'rifat boyliklaridan, jahon sivilizatsiyasi yutuqlaridan o'zaro bahramand bo'lishga da'vat etib kelmoqda.

Alloh taolo "Tahrim" surasining 6-oyatida: "Ey iymon keltirganlar! O'zingizni va ahli ayolingizni yoqilg'isi odamlaru toshdan bo'lgan olovdan saqlang", deb marhamat qiladi. Inson o'zini, ahli ayolini va o'zidan bino bo'ladigan ahllarini qanday qilib olovdan saqlashi mumkin? Bu saqlash, avvalo o'zidan so'ng ahllaridan jaholatni ketkazib, dunyo hayotida oqibati olovga olib boradigan turli jinoyatu gunohlardan, nodonligu badxulqliklardan ta'lim va tarbiya vositasida saqlash bilan bo'lar ekan. Ta'lim-tarbiyaning o'rtasida ochiq-oydin farq bor. Ta'lim, tarbiyaning bir juz'iy. Tarbiya esa ta'limni o'z ichiga oladi, aksincha emas. Demak, tarbiya o'z-o'zidan ta'limga nisbatan komil va keng qamrovlidir. Islomiy tarbiyaning ma'nosi esa jamiyatda har taraflama komil inson shaxsiyatini barpo qilish va albatta, bu tarbiya ruhiy, aqliy va jismoniy taraflarni o'z ichiga oladi. Zotan, Alloh taolo insoniyatni yer yuzini obod qilish uchun yaratgan. Demak, u o'zining vazifalarini ado etishi uchun har taraflama komil va yetuk bo'lishi kerak. Buning uchun esa bizning dinimiz Islomda barcha ko'rsatma va imkoniyatlar mavjud. Eng asosiysi, inson o'zining oldiga qo'yilgan vazifalarni bajarish asnosida doimiy holda Allohga yuzlanib turishi tarbiyadir.

Kishilik jamiyatida inson psixologiyasi, uning ruhiy kamoloti haqida qadimdan turli qarashlar mavjud. Bu mavzu bugungi kunda ham katta ahamiyatga egaligi hech kimga sir emas. Muqaddas dinimiz Islomda bu sohaga ham alohida e'tibor berilgan va eng to'g'ri qarashlar ko'rsatilgan. Bu borada ayniqsa Naqshbandiya tariqatinig tutgan o'rni beqiyos. Ularni o'rganib, xalqimiz e'tiboriga havola qilish, o'sib kelayotgan avlodni shu ta'limotlar asosida tarbiyalash bugungi kunning dolzarb masalasidir.

Asosiy qism

Tarbiya haqida gap ketganda o'tgan asrning boshlarida xalqimizning jonkuyar ma'rifatparvari Abdulla Avloniyning bir gapi beixtiyor yodga tushadi: "Tarbiya bizlar uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir". Darhaqiqat, tarbiya sababli davrlar va xalqlarning kelajagi belgilanadi, u har bir jamiyatning jon tomiri, oliy qadriyati hisoblanadi. Kelajak avlod – farzandlarimizning biz orzu qilgandek bilimli, hunarli, el-yurtga foydasi tegadigan, oqil insonlar bo'lib yetishishi, avvalo, tarbiyaga bog'liq. Farzand Alloh taoloning insonga bergan oliy ne'matlaridan biri bo'lib, ota-ona hayotining davomchilari hisoblanadi. Har ne'matning

o'z shukri bor, farzand ne'matining shukri unga chiroyli tarbiya berishdir. Bu xususda Payg'ambarimiz sollallohu alayhi vasallam: "Ota-ona o'z farzandiga chiroyli xulqdan ko'ra afzalroq narsani berolmaydi," deganlar.

Tarbiyani tor doirada tushunmaslik lozim. Ota-ona zimmasidagi burch farzandga faqat chiroyli odob-axloq o'rgatishdan iborat emas, balki uni turli xil mafkura va g'ayriinsoniy yot g'oyalardan saqlashi kerak. Chunki e'tiqodi sog'lom, mafkurasi to'g'ri bo'lgan farzandgina ota-onaga mehribon, el-yurtga sadoqatli fidoyi inson bo'lib voyaga yetadi.

Farzand tarbiyasi bilan uning go'daklik davridanoq, hatto dunyo yuzini ko'rmasidan avval shug'ullanish lozim. Xalqimiz qadimdan tarbiyani ko'pning ishi deb bilgan. Ezgulik, yaxshilik, odob-axloq kabi insoniy fazilatlarini muqaddas-lashtirib, har bir yigit qizga yoshlikdan shu qoidalarga amal qilishni o'rgatib, nazorat etib borgan.

Tarbiyaning eng muhim talablaridan biri shaxsiy namuna, oila ibratidir. Ota-ona, kattalar, qariyalar, aka-ukalar, qarindosh-urug'larning oiladagi mavqei muhim ahamiyatga ega. Yaxshi farzandni, avvalo, yaxshi oila, yaxshi ota-ona tarbiyalaydi. Xalqimizning qadriyatlari rang-barang bo'lib, har biri yaxlit bir asardir. Xalqimizning "Bir bolaga yetti mahalla ota", degan hikmatli so'zlarining zamirida olam-olam ma'no bor. Bugungi kun yurtimizda barkamol avlodni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan.

Milliy qadriyatlarimiz asosini ma'naviyat tashkil etadi, ma'naviyat esa tarbiya demakdir. Ma'naviyat bilan insonning imoni, e'tiqodi, axloqi, ichki dunyosi shakllanib sayqal topadi. Insonni Vatan, xalq, ota-ona, qavm qarindoshlar oldidagi burchlarini anglashi uning naqadar yuksak ma'naviyat sohibi ekanidan dalolat beradi. Milliy qadriyatlarimiz bilan chambarchas bog'lanib ketgan muqaddas dinimizda ham farzand tarbiyasiga alohida e'tibor beriladi. Ulamolarimiz farzand tarbiyasini to'rt qismdan iborat ekanligini bayon qilgan:

1. E'tiqod tarbiyasi. Farzand tug'ilib, uning aqli shakllana boshlagan vaqtdan to voyaga yetib, mustaqil hayotga qadam qo'yguncha unga imon-e'tiqod masalalari, ota-onaga hurmat, vatanga sadoqat tuyg'ulari singdirib boriladi. Bu haqda Payg'ambarimiz sollallohu alayhi vasallam ham bu to'g'rida shunday deydilar: "Har bir tug'iladigan farzand Islom fitratida tug'iladi, toki tili gapiradigan bo'lguncha (*shu holda bo'ladi*). Keyin esa ota-onasi uni yo yahudiy, yoki nasroniy, yoki majusiy etib voyaga yetkazadi". (*Olti sahih mualliflari rivoyat qilishgan*).

2. Jism tarbiyasi. Ota-ona farzandning jismonan sog'lom bo'lib voyaga yetishiga ham mas'ul bo'lib, bunda bolaning yetarli miqdorda to'g'ri ovqatlanishi, kiyinishi, yotib turishi va jismoniy mashg'ulotlariga e'tibor qaratish lozim. Farzandning ruhan va jismonan sog'lom bo'lib voyaga yetishi nafaqat uning kelajagi, balki butun millat kelajagini ta'minlash ekanini aslo yoddan chiqarmaslik lozim. Sog'lom avlodni tarbiyalash buyuk davlat poydevorini, farovon hayot asosini qurish deganidir. Farzandga chiroyli tarbiya berib, hunar o'rgatib, ruhan kuchli va e'tiqodi sog'lom holda voyaga yetkazish bilan birga ularni jismonan baquvvat qilib voyaga yetkazish ota-onaning eng muhim burchlaridandir. Zero, Payg'ambarimiz Muhammad sollallohu alayhi vasallam

ham: “O’g’illaringizga suvda suzishni, kamonda otishni, qizlarin-gizga esa tikishni o’rgatinglar”, deb farzandlarni chaqqon, sog’lom, baquvvat, ziyrak va hunarli qilib tarbiyalashga targ’ib qilganlar. Chunki sog’lom va kuchli inson har doim o’z eliga, vataniga naf keltiradi.

3. Axloq tarbiyasi. Yoshlar barcha sohada yetakchi bo’lishlari uchun eng avvalo, odob-axloqli bo’lishi lozim. Chunki odob dunyo va oxirat ne’matlariga yetkazuvchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Bu barcha dinlarda o’z tasdig’ini topgan. Qur’oni karimda ham, Rasululloh sollallohu alayhi vasallam hadislarida ham odob axloq masalasiga alohida e’tibor berilgan. Xususan, payg’ambarimiz sollallohu alayhi vasallam: “Ota-ona o’z farzandiga chiroyli xulq (*odob*)dan afzalroq narsani meros qilib qoldira olmaydi”, “Farzandlaringizni hurmat qilinglar va odoblarini chiroyli qilinglar”, deb marhamat qilganlar.

Bizni o’ziga suyuqli banda, Payg’ambarimiz sollallohu alayhi vasallamga ummat qilgan Allohga hamdu sanolar bo’lsin. Allohim bergan ne’matlar ichida, farzand ne’mati bizga berilgan ulug’ ne’matdir. Bu berilgan ne’matlarni chiroyli xulqda tarbiyalash ota onalarning burchi va farzandlarning haqqidir. Tarbiya so’zi arabcha „Robba“ fe’lidan olingan bo’lib, o’stirdi, ziyoda qildi, rioyasiga oldi, rahbarlik qildi va isloh qildi ma’nolarini bildiradi. Islomda bola tarbiyasi ota onaning eng ma’suliyatli va uzoq davom etadigan burchidir. Boshqa burchlar ba’zi ishlarni qilish yoki mulkni sarflash bilan oxiriga yetadi. Ammo tarbiya ma’suliyati bardavom bo’ladi.

Zotan ota-onaning farzand ne’matiga xaqiqiy shukrlar xam aynan ma’suliyatini sharaf bilan ado etish orqali yuzaga chiqadi. Farzand ne’matiga amaliy shukr qilish o’sha farzandni Alloh taolaga itoat qiladigan banda qilib tarbiyalash bilan yuzaga chiqadi. Farzand tarbiyasida ota onaning o’rni qanchalar katta ekanini Rasululloh (*sallollohu alayhi vasallam*) qo’yidagi hadisi shariflaridan bilib olamiz. Abu Xurayra (*roziyallohu anhu*) dan rivoyat qilinadi. Nabiiy (*sollallohu alayhi vasallam*): „Har bir tug’ilgan bola faqat fitrat (*sof tabiat*) ila tug’iladi. So’ng ota-onasi uni yahudiy yoki majusiy qiladi. Bu xuddi hayvonning bus butun hayvon tug’ishiga o’xshaydi. Siz unda quloq burni kesilganini his qilganmisiz dedilar. Alloh taolo bu dunyodagi narsalarni sababiyat qonunlari ila bir biriga bog’lab qo’ydi. Och odam taom yemasa qorni to’ymaydi. Xuddi shuningdek tarbiya bo’lmasa, inson tarbiya ko’rgan bola bo’lib voyaga yetmaydi. Farzandlarimizni ilmi, tarbiyali, salohiyatli farzandlardan qilsin.

Xulosa

Hozirgi axborot dunyosi bir-biri bilan qorishib ketgan „globallashuv“ deb atalgan davrimizda farzandlarimizga yaxshini yomondan, oqni qoradan ajrata olishga o’rgatish, avvalo ota-ona va maktabdagi ustoz pedagoglar oldida turgan eng muhim vazifadir.

Ibn Sino to’g’ri so’zlash va to’g’ri ishlash, halollik, insofli va adolatli bo’lish, hushmuomala va shirinsuxanlikni odob qilish, nafsga berilmaslik, fozillar suhbatidan bahramand bo’lish, kttalarning izzatini joyiga qo’yish, kichiklarga shafqatlilik, samimiy do’stlik, muhtojlarga yordam berishni unutmaslik, nodonlarga nasihat, maslahat berish kabi fazilatlarini barcha ezgulikning asosi ekanligini ta’kidlaydi. Xulosa qilib aytadigan

bo'lsak, inson odobi bilan go'zaldir. Odob s'ozining ma'nosi nihoyatda keng va bapoyondir. Inson odobi bilan tabiyatdagi boshqa mavjudotlardan farq qilib turadi. Kishi qancha yoshga kirmasin, to hayotdan ko'z yumguncha tarbiyaga, odobga, axloqqa muhtojdir. Bilimli, ilmi odam bo'lishi mumkin, ammo odamning odob axloqi talab darajasida bo'lmasligi mumkin.

Shunday qilib, biz islom ta'limotida, ta'lim-tarbiya masalalarining tutgan o'rnini tahlil etar ekanmiz, bu davr ma'naviy-ma'rifiy tafakkurining xarakterli tomoni shundaki, ma'naviyat, ma'rifat, odob-axloq sohasidagi tasavvur, fikr, bilim-lar islom diniy aqidalari va ta'limotlarini ham bilimning, ilmiy tasavvuming bir ko'rinishi sifatida o'z ichiga singdirib yubordi. Dunyoviy ilmlar va diniy ilohiy tasavvurlar bir butun holda qabul etilib, inson ilmiy tushunchalari asosida talqin etilib, ular jahonga mashhur qomusiy mutaffakkirlarimiz asarlarida keng o'rin egalladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. "Sog'lom bolal kitobidan Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf
2. Oilada farzand tarbiyasi: Yetti kunga yetti kitob,
3. Sobirovich, T. B. (2024). The National Idea as a Driving Force behind Ideospheric Transformation in Uzbekistan: Exploring its Implications and Impact. Asian Journal of Applied Science and Technology (AJAST), 8(3), 170-176.
4. Abu nasr Forobiy. Baxt saodatga erishish haqida. Risolalar. T. 2002.
5. Abu Xolik Muhammad al-G'azzoliy. Ihyo ul-ulum ad-din. 1-kitob. T.Movarounnahr. 2003.
6. Saidov I. Odob-axloq –inson siynati.
7. Abu Ali ibn Sino. Tibbiy risolalar. T. Fan.1987.
8. Begmuradovich, S. A. (2025). EINSATZ VON INFORMATIONSTECHNOLOGIE IM FREMDSPRACHENUNTERRICHT. СОВРЕМЕННОЕ ИССЛЕДОВАНИЯ, 1(3), 97-102.
9. Bekmuradovich, S. A. (2025). The usage of modern educational technologies in teaching a foreign language in higher educational institutions. Ta'lim, tarbiya va innovatsiyalar jurnali, 1(2), 180-184.
10. Begmuradovich, S. A. (2023). INTEGRATION OF EDUCATIONAL PROCESS FORMS. PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA IJTIMOY TADQIQOTLAR| JOURNAL OF PEDAGOGY, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH, 2(2), 20-23.
11. Суяров, А. Б. (2025). ТЕХНОЛОГИИ ОРГАНИЗАЦИИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ. ZAMIN ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 1(2), 9-15.
12. Суяров, А. Б. (2025). СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ. YANGI O'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI Volume 2 Issue 7 [March 2025] 2(2), 217-225.

www.ziyounet.uz